

Еманюел Карер - „Лимонов“

Преди да застрелят Ана Политковская в асансьора на жилищната сграда, в която живее, на 7 октомври 2006 година, само хората със специален интерес към войните в Чечня знаеха името на тази смела журналистка, изявен критик на политиката на Владимир Путин. Веднага след това в западния свят тъжното ѝ и решително лице се превърна в икона на свободата на словото. По онова време снимах документален филм в един малък руски град, често пътувах до Русия, затова веднага щом се разнесе новината, едно списание ми предложи да взема първия самолет за Москва. Мисията ми не беше да разследвам убийството на Политковская, а по-скоро да разговарям с хората, които я бяха познавали и обичали. Така прекарах една седмица в редакцията на „Новая газета“, вестника, в който е била главен наблюдател, но и в офисите на правозащитни асоциации и на комитети, създадени от майки на войници, убити или осакатени в Чечня. Тези офиси бяха миниатюрни, слабо осветени, оборудвани със стари компютри. Активистите, които ме приемаха в тях, също бяха нерядко възрастни и печално малобройни. Това беше един съвсем малък кръг от хора, в който всички се познават, аз също скоро се запознах с всички, и този малък кръг представлява на практика демократичната опозиция в Русия.

Освен няколко руски приятели, в Москва познавам друг малък кръг, съставен от френски преселници, журналисти или бизнесмени, и когато вечер им разказвах за посещенията си през деня, те се усмихваха с известно състрадание – тези добродетелни демократи, за които им говорех, тези борци за правата на човека, бяха, разбира се, достойни за уважение, но истината беше, че на никого не му пукаше за тях. Те водеха предварително изгубена битка в страна, където малко се интересуват от свободите, стига всеки да има правото да забогатява. Впрочем нищо не развеселяваше или, според характера им, не дразнеше повече приятелите ми преселници от разпространената сред френската общественост теза, че убийството на Политковская е било поръчано от Федералната служба за сигурност – политическата полиция, наричана по времето на Съветския съюз КГБ – и повече или по-малко от самия Путин.

– Чакай малко – каза ми Павел, френско-руски университетски преподавател, преквалифицирал се в бизнесмен, – дай да не говорим каквото ни дойде наум. Знаеш ли какво прочетох в „Нувел Обсерватор“, мисля? Било все пак странно, че Политковская е застреляна уж случайно на рождения ден на Путин. Уж случайно! Даваш ли си сметка колко трябва да си тъп, за да напишеш черно на бяло това уж случайно? Представяш ли си сцената? Спешно свикано събрание във ФСБ. Шефът казва: момчета, размърдайте си мозъците. Наближава рожденият ден на Владимир Владимирович, трябва да му направим подарък, който да му достави удоволствие. Някой да има предложение? Напрегнато мислене. После се чува глас: ами ако му донесем главата на Ана Политковская, тази досадница, която само го критикува? Одобрителен шепот сред присъстващите. Ами да, прекрасна идея! На работа, деца, имате картбланш. Извинявай, казва Павел, но тази сцена не я виждам. Освен в краен случай в някой руски римейк на „Стрелящи чичовци“. Не и в действителността. И знаеш ли какво? Действителността е това, което казва Путин и което толкова шокира добродетелните западни души: убийството на Ана Политковская и данданията, която се вдигна около него, причиняват много по-голяма вреда на Кремъл, отколкото статиите ѝ във вестничето, което никой не четеше.

Слушах Павел и приятелите му в прекрасните апартаменти, които хора като тях наемат на астрономически цени в центъра на Москва, слушах ги как защитават властта, като твърдят, че първо, нещата можели да са хиляда пъти по-лоши, и второ, че руснаците

били доволни от управниците си, и в такъв случай защо трябва да бъдат назидавани? Но слушах и тъжните и измъчени жени, които по цял ден ми разправяха истории за отвличания, нощно време, с коли без обозначителни знаци, за войници, изтезавани не от врага, а от висшестоящите офицери, и главно, за случаи на отказ от правосъдие. Ето това все се повтаряше. Че полицията и армията са корумпирани, това е в реда на нещата. Че човешкият живот струва толкова малко, такива са руските традиции. Но арогантността и бруталността на представителите на властта, когато обикновените граждани рискуваха да им потърсят сметка, увереността им в собствената безнаказаност, ето това не понасяха нито войнишките майки, нито майките на децата, избити в училището в Беслан в Кавказ, нито близките на жертвите от атентата в театъра в Дубровка“.

Спомнете си, беше през октомври 2002 година. Всички телевизии по света показваха само това в продължение на три дни. Чеченските терористи бяха взели за заложници цялата публика в театъра по време на представление на мюзикъла „Норд-Ост“. Без всякакви преговори специалните части разрешиха проблема, като обгазиха, заедно с терористите, и заложниците им – твърдост, която президентът Путин горещо одобри. Броят на цивилните жертви е спорен, върти се около сто и петдесет, а близките им са обявявани за съучастници на терористите, когато питат дали не е могло да се действа другояче и дали властите не трябва да се отнасят към тях и траура им с по-голямо уважение. Оттогава всяка година те се събират на възпоменателна церемония, която полицията не смее открито да забрани, но която надзирава: все едно е протестен митинг, в какъвто тя всъщност се превърна. Бях там. На площада пред театъра имаше, бих казал, двеста-триста души и около тях още толкова от ОМОН, руския еквивалент на нашите CRS2, като тях с каски, щитове и тежки палки. Завалях. Чадъри се разтвориха над свещите, които, с хартиените си якички за предпазване на пръстите от капещия восък, ми напомняха православните литургии, на които като дете ме водеха на Великден. Вместо икони – плакати със снимките и имената на жертвите. Хората, които носеха плакатите и свещите, бяха сираци, вдовци и вдовици, изгубили дете родители, за които не е измислена отделна дума нито на руски, нито на френски. Не присъстваше нито един висш държавен служител, както подчерта със студен гняв представител на семействата, който каза няколко думи – единствените по време на цялата церемония. Нямахте речи, нито лозунги, нито песни. Задоволявах се да стоят прави, мълчаливо, със свещ в ръка, или да си говорят тихо, събрани на малки групи между кордоните на ОМОН, оградили периметъра. Огледах се и видях познати лица – освен опечалените семейства там беше в пълен състав и малобройната опозиция, която наобикалях от седмица. Кимнах им за поздрав с подходящото тъжно изражение на лицето.

Най-горе на стъпалата, пред затворените врати на театъра видях смъртно познат силует, който не можах да разпозная. Беше мъж със свещ в ръка като останалите, заобиколен от няколко души, с които полугласно разговаряше. Застанал в центъра на групата горе над тълпата, той привличаше погледа, създавайки впечатление, че е важна фигура, и аз кой знае защо го оприличих на шеф на гангстерска банда, дошъл заедно с охранителите си на погребението на свой човек. Виждах го в полупрофил, изпод вдигнатата му яка се подаваше брадичка. Една жена до мен го бе забелязала и каза на съседката си: „Едуард е тук, това е добре“. Той обърна глава, сякаш я бе чул въпреки разстоянието. Пламъкът на свещта озари чертите на лицето му.

Разпознах Лимонов.

От колко време не се бях сещал за него? Запознахме се в началото на осемдесетте години, когато той се установи в Париж след като се прослави със скандалния си роман „Руският поет предпочита яките негри“. В него разказваше за величествено жалкия

живот, който бе водил в Ню Йорк след емигрирането си от Съветския съюз. Нередовна работа, живот ден за ден в долнопробен хотел, понякога на улицата, хетеро- и хомосексуални връзки, напивания, сбивания, грабежи. По агресията и яростта това би могло да напомня за градската епопея на Робърт Де Ниро в „Шофьор на такси“, по жизнеността – за романите на Хенри Милър, чиято дебела кожа и канибалска невъзмутимост са присъщи и на Лимонов. Струваше си да се прочете тази книга и когато човек срещнеше автора ѝ, не оставаше разочарован. По онова време бяхме свикнали съветските дисиденти да са сериозни брадати и зле облечени индивиди, да живеят в малки апартаменти, пълни с книги и икони, където да прекарват нощите си в разговори за това как православието ще спаси света. А този беше секси, лукав, забавен, приличаше едновременно на моряк в отпуск и на рокзвезда. Бяхме в разгара на пънк ерата, той беше влюбен в Джони Ротън, вокала на „Сикс пистълс“, и без всякакво смущение наричаше Солженицин стар глупак. Имаше нещо освежаващо в това дисидентство ню уейв и при пристигането си Лимонов стана любимецът на малкия парижки литературен свят – в който аз по това време плахо дебютирах. Не пишеше художествена литература, можеше само да разказва живота си, но животът му беше завладяващ и той го разказваше добре, в прост, конкретен стил, без литературни фиоритури, с енергията на някакъв руски Джек Лондон. След хрониките за живота си в емиграция той издаде детските си спомени от харковското предградие в Украйна, сетне разказа живота си като малолетен престъпник, после като авангарден поет в Москва по времето на Брежнев. Говореше за това време и за Съветския съюз с присмехулна носталгия, като за рай за отракани хулигани, и нерядко в края на вечерята, когато всички бяха пияни, всички освен него, той страхотно носи на алкохол, в края на вечерята захващаше да хвали Сталин, което отдавахме на вкуса му към провокацията. Можехте да го срещнете в „Палас“, навлякъл куртка на офицер от Червената армия. Пишеше в „Международен идиот“, вестника на Жан-Едери Алие, който не беше ясно определен идеологически, но около който гравитираха антиконформистки и блестящи умове. Лимонов обичаше разправиите, имаше невероятен успех с момичетата. Свободното му държане и приключенското му минало ни впечатляваха, нас, младите буржоа. Лимонов беше нашият варварин, нашият бандит – обожаваше го.

Когато падна комунизмът, нещата претърпяха странен обрат. Всички се радваха освен той, който изобщо нямаше вид да се шегува, когато искаше да изправи Горбачов пред наказателния взвод. Взе да се отправя на дълги пътешествия из Балканите, където открихме с ужас, че воюва на страната на сърбите – в нашите очи нацисти и извършители на геноцид като хуту в Руанда. В един документален филм на Би Би Си го видяхме да обстрелва с картечница обсаденото Сараево под благосклонния поглед на Радован Караджич, лидер на босненските сърби и доказан военнопредъпник. След тези подвизи Лимонов се върна в Русия, където създаде политическа партия с ангажиращото име Националболшевишка партия. Някои репортажи показваха младежи с бръснати глави и облечени в черно да дефилират по московските улици с опъната ръка и свит юмрук – полухитлеристки, полукомунистически поздрав, и да крещат лозунги като „Сталин! Берия! Гулаг!“ (разбирай: върнете ни ги!). Знамената, които развяваха, имитираха тези на Третия райх със сърп и чук на мястото на пречупения кръст. И чудото с бейзболна шапка, което жестикулираше с мегафон в ръка начело на колоните, беше онова забавно и привлекателно момче, на което преди няколко години бяхме горди приятели. Беше много странно, все едно да откриеш, че твой някогашен съученик от гимназията е станал бандитски бос или се е взривил в терористичен атентат. Мислиш за него, разравяш спомените си, опитваш се да си представиш поредицата от обстоятелства и вътрешни мотиви, които са запратили живота му толкова далеч от твоя. През 2001 година научихме, че Лимонов е арестуван, съден и затворен по доста

неясни причини – ставаше дума за трафик на оръжие и опит за преврат в Казахстан. Малко е да се каже, че в Париж не се надпреварвахме да подписваме петиции за освобождаването му.

Не знаех, че е излязъл от затвора, а и бях изумен, че го срещам именно тук. Не изглеждаше толкова като рокаджия, по-скоро като интелектуалец, но имаше все същото излъчване – властно, енергично, осезаемо от сто метра разстояние. Понечих да се наредя на опашката от хора, които, очевидно трогнати от присъствието му, искаха да го поздравят с уважение. Но в един момент срещнах погледа му и понеже не ми се стори, че ме позна, а и не знаех какво бих могъл да му кажа, се отказах.

Прибрах се в хотела, смутен от тази среща, а там ме очакваше нова изненада. Прелиствайки един сборник със статии на Ана Политковская, открих, че две години по-рано тя бе следила процеса на трийсет и девет активисти на Националболшевишката партия, обвинени, че са нахлули в седалището на президентската администрация и са изпочупили каквото са могли, крещейки „Путин, върви си!“ . За това престъпление бяха получили тежки присъди и тя енергично поемаше защитата им: смели, чисти млади хора, почти единствените, способни да вдъхнат на народа вяра в моралното бъдеще на страната.

Не повярвах на очите си. Историята ми се струваше приключила окончателно – Лимонов беше отвратителен фашист, оглавил милиция от скинари. А ето че една жена, единодушно смятана след смъртта си за светица, говореше за него и за тях като за герои от демократичната битка в Русия. Същият предупредителен сигнал в интернет от страна на Елена Бонер. Елена Бонер! Вдовицата на Андрей Сахаров, голям учен, голям дисидент, съвестта на Русия, получил Нобеловата награда за мир. Тя също харесваше нацболите, както по този повод разбрах, че наричат в Русия членовете на Националболшевишката партия. Би трябвало може би, казваше тя, да променят името на партията си, което звучи зле в нечии уши, иначе – забележителни хора. Няколко месеца по-късно научих, че се създава, под името „Другата Русия“, политическа коалиция, съставена от Гари Каспаров, Михаил Касянов и Едуард Лимонов, тоест един от най-великите шахматисти на всички времена, един бивш министър-председател на Путин и един не особено препоръчителен по нашите критерии писател – странен впряг. Нещо очевидно се беше променило, може би не Лимонов, но мястото, което заемаше в страната си. Ето защо, когато Патрик дьо Сент-Егзюпери, когото познавах като кореспондент на „Фигаро“ в Москва, ми спомена за репортажното списание, което се готвеше да издава, и ме попита дали имам нещо за първия брой, аз, без дори да размисля, отвърнах:

– Лимонов.

Патрик се ококори.

– Лимонов е кучи син.

Казах:

– Не знам, трябва да се види на място.

– Добре – отсече Патрик, без да иска повече обяснения. – Иди и виж.